

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.8.4>

Volume 5/1 Spring

2021 p. 62-66

MUHAMMED B. NECİB BEKRÂN (2021), CİHANNÂME (HİCRÎ 605'TE TELİF EDİLEN COĞRAFYA METNİ), (ÇEV. MERYEM DOYGUN), (ED. İLHAN ERDEM), İSTANBUL, BİLGE KÜLTÜR SANAT YAYINEVİ.

Mustafa YILDIRIM*

ORCID ID: 0000-0002-2560-9758

Cihannâme eserinin müellifi Muhammed B. Necîb Bekrân'ın İran'da bulunan Horasan'da yaşamasından dolayı "Horasanî" nisbesiyle anıldığı bilinmektedir. Müellifin hayatı hakkında bilinenlerin çoğu Cihannâme adlı eserinden öğrenilmektedir. Hz. Peygambere dua ederken kullandığı salât ifadeleriyle Sünnî olduğu bilinen müellifin, Sultan Sencer'e de dua etmesi Büyük Selçuklu Devleti'ne karşı düşmanca tavır sergilemediğini gösterir.

Muhammed B. Necîb Bekrân'ın Farsça kaleme aldığı bu eser, tarihi coğrafya özelliğinde olup müellifin İran'dan başlayarak Endülüs'ten Çin'e kadar olan coğrafyadaki kendisinden önceki İslam coğrafyacılarının eserlerinden de yararlanarak gözlemlerinden, duyularından elde ettiği bilgileri içermektedir. Müellif, bu coğrafya arasında bulunan denizler, göller, adalar, nehirler, çöller, dağlar, şehirler hakkında bilgiler verirken, çıkarılan madenler, insanların karşılaştığı hastalıklar gibi farklı konulara da değinmiştir. Yazıldığı dönem itibariyle tarih, coğrafya ve filoloji bakımından önemli olan eserin en dikkat çekici özelliği ise dünyanın şekli hakkındaki bilgilerin harita üzerinde anlatılmasıdır. Böylece eser bu alanlara ilgi duyanlar için rehber olma özelliği taşımaktadır. Eserin Farsçadan Türkçeye çevrilmesi ise, özellikle Arap-İran coğrafyasında şehir tarihi çalışanlara büyük katkı sağlamıştır.

---

*Dr. mmyildirim0505@gmail.com.

Eserin, günümüze ulaşan el yazması metni iki tane olup bunlar Paris ve Moskova'da bulunmaktadır. Çalışma iki mukaddime ve yirmi bölümden oluşmaktadır. Mukaddime kısmında eserin değerinden ve yazarın üslubundan bahsedilmektedir. Mukaddime kısmında ele alınan diğer konu ise eser yazılırken yararlanılan kaynaklardır. Bunlar arasında İbn Hurdazbih'in Kitâb'ül Mesalik ve'l Memâlik'i, Nasır-ı Hüsrev'in Seyahatnamesi, Ali b. Abbas el-Mecûsî'nin Kâmilü's-Sinâ' gibi eserleri bulunmaktadır. Bu bölümün son kısmında eserin diğer tarihi coğrafya eserlerinden ayırt edici özelliklerine değinilmiştir. Ayrıca diğer eserlerden ayrılan en önemli özelliği olan harita bu bölümdedir. Ancak bu haritanın kayıp olduğu daha sonra ortaya çıkmıştır. Dünyanın yuvarlaklığının, meridyen ve enlemlerle belirlenmesi eserin değerini anlatması bakımından kıymetlidir.

Eserin ilk bölümünde dünyanın şekli, enlem ve boylam olarak dünya üzerindeki yerler tespit edilerek tasvir edilmiştir. Müellif, kendisinden önceki eserleri de dikkate alarak dünyanın yedi ana kara parçadan oluştuğunu deniz ve okyanusların derinliğini, dağların yüksekliğini bu bölümde anlatmıştır.

Eserin ikinci bölümünde dünya üzerindeki kara parçalarından bahsedilmiştir. Bu kara parçalarını dörde ayırarak inceleyen müellif, mağrippe Fas, Endülüs, Tanca, maşrıka Çin, kuzeyde Ye'cüc ve Me'cüc şehirleri ile Türklerin yaşadığı şehirler, güneyde ise Hindistan'ın bulunduğunu aktarmıştır.

Müellif, eserinin üçüncü bölümünde dünyayı enlem ve boylamlara ayırarak harita üzerindeki yerleri buna göre göstermiştir. Dünya üzerindeki coğrafi şekillerden denizleri yeşil, dağları kırmızı, çöl ve kumları sarı, kutupları ise beyaz olarak renklendirmiştir.

Dördüncü bölümde kiblenin yönünün nasıl tespit edileceği ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu yapılırken bir giysi üzerine çizilmiş olan haritanın faydasından bahsedilmiştir.

Eserin beşinci bölümünde şehirlerin yüzölçümü olarak genişliğinden ve müellif tarafından önemli görülen bazı şehirlerin birbirlerine olan mesafelerinden bahsedilmiştir. Müellif, bu mesafelerden bahsederken fersah, arşın, menzil gibi uzunluk ölçüsü birimlerini kullanmıştır. Örneğin Rey ile Bağdat arası 160 fersah, Rey ile Nişabur arası 139 fersaktır,

Mısır ile Trablus arası 40 menzildir. Bunun yanında o dönem bilinen dünyanın sınırları ise maşrik ile mağrip arası 400 menzil, kuzey ile güney arası 200 menzil olarak kaydedilmiştir.

Eserin altıncı bölümünde dünya üzerindeki deniz ve okyanuslardan söz edilmiştir. Müellif, söz konusu deniz ve okyanusları ikiye ayırarak değerlendirmiştir. Doğuda bulunanları halic-i maşrikî, batıda bulunanları ise halic-i mağribî olarak isimlendirmiştir. Bahr-i Çin, Bahr-i Hindistan, Umman ve Kızıldeniz (Kulzüm) gibi denizler müellif tarafından özellikleriyle anlatılmıştır.

Müellif, eserinin yedinci bölümünde göller hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Göllerden bahsederken “buhayre” ve “bahr” gibi Arapça coğrafi terimler kullanmıştır. Buhayre-i Âbeskûn, Buhayre-i Taberiye, Buhayre-i Rum anlatılan göller arasındadır.

Eserin sekizinci bölümü adalar hakkındadır. Müellif, adalardan bahsederken adaların uzunluğu ve genişliğinin yanı sıra adada yaşayan insanların fiziksel görünüşlerine ve dini inançlarına dair bilgiler de vermiştir. Komar, Kıbrıs, Rami gibi adalar müellifin bahsettiği adalardandır.

Eserin dokuzuncu bölümünde müellif nehirlerin uzunlukları, nehirlerde yaşayan hayvanlar, nehirlerin kolları gibi nehirlerle alakalı detaylı bilgiler vermiştir. Bu nehirler arasında Nil, Dicle, Fırat, Seyhun, Ceyhun gibi günümüzde de önemli değere sahip olanlar bulunmaktadır.

Müellif, onuncu bölümde ise dağların bulunduğu konum ve ortalama yükseltilerini detaylarıyla incelemiştir. Müellifin incelediği dağlar arasında Uhud, Hira, Cudi, Denbavend gibi önemli dağlar bulunmaktadır.

Eserin on birinci bölümü çöller hakkındadır. Müellif, çöller hakkında bilgi verirken öncelikle çöllerin uzunluklarını ve genişliklerini ele almıştır. Daha sonra Arap çöllerinde yaşayan bedevi topluluklar ve hayvanlar hakkında bilgi vermiştir. Kirman, Horasan, Harezmi, Ten-i İsrail eserde bilgi verilen çöllerdir.

Eserin on ikinci bölümünde şehirlerden söz edilmiştir. Bazı şehirlerin eski ve yeni isimlerini telaffuzlarıyla aktaran müellif, Türk toplumu için de İstanbul ile ilgili önemli bir bilgiyi bu bölümde aktarmıştır. İstanbul’un Rum kasabası olduğunu belirtirken, İstanbul’a

Bizantiye ve Konstantiniye'nin yanı sıra "Sitanbul" dendiğini de açıklamıştır. İstanbul'un yanı sıra Mekke, Medine (Yesrib), İsfahan, Meyyafarikin gibi önemli şehirler hakkında da bilgi vermiştir.

Müellif, on üçüncü bölümde şehirlerin sahip olduğu doğal güzellikleri anlatmıştır. Bağdat, Dımaşk gibi şehirlerin imar yapılarına değinirken bu şehirlerin kuruluş yerlerinde vadi gibi doğal oluşum yerleri bulunduğunu da belirtmiştir.

Eserin on dördüncü bölümünde eski çağlardan beri bir şekilde kendi yerlerinden başka bir yere göç eden kavimler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Müellif, bu kavimlerin hangi ırktan olduğu ve göç ettiği yerlere nereden geldiğine dair bilgiler vermiştir. Bu kavimler arasında Arap kavimlerinden Berberiler, Orta Asya'da bulunan Guz da bulunmaktadır.

On beşinci bölüm kendi içerisinde üç bölüme ayrılarak incelenmiştir. İlk bölümde yerleşim yerlerinin ilginç özellikleri dile getirilmiştir. Rum'da geyiğin olmaması, Antakya'ya hoş kokuların hâkim olması, Hindistan'da domuzun bulunmaması ve Çin'de kedinin olmaması bunlara örnek verilebilir. İkinci bölümde incelediği bölge insanların sahip olduğu fiziksel özellikleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise yerleşim yerlerinde yaşayan insanların maruz kaldığı hastalıklar dile getirilmiştir. Bu hastalıklar arasında Şam'da veba, Huzistan'da ateşli hastalıklar sayılmıştır.

Eserin on altıncı bölümünde şehirlerin simge yapılarının özelliklerinden ve bu yapılarla alakalı halk arasında dolaşan bazı batıl alışkanlıklardan söz edilmiştir. Rum sınırındaki Rumiye şehrinde bulunan kümbet, İskenderiye'deki minare, Medain yakınlarındaki Eyvan-ı Kisra, Türkistan'daki Halluh-Huttalân arasındaki geçit eserin bu bölümüne konu olan mimari eserlerdir.

On yedinci bölümde ise bölgelerden çıkarılan madenlerden bahsedilmiştir. Çin ve Kızıldeniz'de altın, Bahreyn, Umman, Aden'de inci, Bedâhşan'da la'l, Serendip adasında elmas çıkarılan önemli madenlerdir.

Eserin on sekizinci bölümünde tüccarlar tarafından yerleşim yerleri arasında hangi ürünlerin ticaretinin yapıldığı el alınmıştır. Ticareti yapılan ürünler arasında çeşitli ilaçlar, giysiler ve savaş aletleri gibi ürünler bulunmaktadır.

Müellif on dokuzuncu bölümde ilk olarak Kuran'ın Arapça olmasının Araplara şecaat ve fasihlik kazandırdığını dile getirmiştir. Daha sonra Arap diyarlarından söz edilirken Arap Yarımadasından Hazar'a kadar Müslümanların yerleştiği bölgeler anlatılmıştır.

Eserin son bölümünde ilk olarak Kuran'da anlatılan Ashab'ül Kehf hikâyesi ile Ye'cüc ve Me'cüc konuları işlenmiştir. Daha sonra Hazar, Endülüs, Fergana toprakları ile ilgili genel bilgiler verilmiştir.

Sonuç olarak iki mukaddime ve yirmi bölümden oluşan XIII. yüzyılda Farsça olarak kaleme alınan eser, tarih, coğrafya, etimoloji, tıp gibi çeşitli alanlarda bilgiler veren önemli bir kaynaktır. Dünyanın şeklinin enlem ve boylam kullanılarak harita aracılığıyla incelenmesi, dünya üzerindeki coğrafi oluşumların detaylarıyla okuyuculara aktarılması ve incelenen yerler itibariyle insanların fizikî görünüşlerinin Türkçeye çevrilerek aktarılması şehir tarihi çalışanlar ve dünya ve şehir tarihine ilgi duyanlar için yararlı bir çalışma olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra çevirenin Farsça dil bilgisine ve Farsça kelimelerin Türkçeye aktarılırken imla kurallarına hâkimiyeti kıymetlidir. Çeviri yapılırken Farsça ile Türkçe kelimeler arasında uyumun sağlanması açısından DİA'nın yazım kurallarına ve TDK'nın sözlüğüne bağlı kalınmıştır. Ayrıca çevirenin eserin başına koyduğu değerlendirme kısmında diğer tarihi coğrafya eserlerinden farklı olarak tarihi, etimolojik ve kültürel bilgiler vermesi eserin değerinin ortaya konması açısından önemlidir.